

MAVZU: BOLALARDA AUTIZM SPEKTR BUZILISHI(ASB)

*Kokand University Andijon filiali Tibbiyot fakulteti 1-kurs Pediatriya 6-
guruh talabasi:*

Toxtamurodova Muslimaxon Abduraxim qizi.

Ilmiy rahbari:

Kokand University Andijon filiali

Tibbiy biologiya fani o'qituvchisi:

Sotibaldiyeva Zeboxon.

Annotatsiya: Autizm miyaning rivojlanishi yoki ishlashidagi buzilish natijasida yuzaga keladi. Odatda autizmning dastlabki belgilari 2 yoshli bolalarda namoyon bo'ladi. Ko'pgina hollarda, bu kasallik tug'ma hisoblanadi. Tibbiy tasnif autizmini asab tizimining kasalliklari deb tasniflaydi, ammo autizm kasallik emas, balki rivojlanishdagi alohida holat degan fikr mavjud. Kasallik o'g'il bolalarda qizlarga qaraganda 4 baravar ko'proq aniqlanadi.

Kalit so'zlar: Bolalarda autizmning sabablari

Autizm turlari va uning tasnifi

Bolalarda autizm belgilari

Kattalardagi autizm belgilari

Bolalarda autizm diagnostikasi

Autizmini davolash

Xavfli jihatlari

Oldini olish

Kirish.

Bolalarda autizmning sabablari

Bolalarda autizmning sabablari hali ham noma'lum, ammo kasallikning rivojlanishiga turtki bo'lishi mumkin bo'lgan gipotezalar ro'yxati ishlab chiqilgan va klinik jihatdan tasdiqlangan:

- genetik moyillik;

- homiladorlik paytida homila mutatsiyalari;
- ba'zi vaktsinalarning oqibatlari (gipoteza inkor etib bo'lmaydigan tasdiqni topmagan);
- rivojlanish paytida homilaning va hayotning birinchi oylarida bolaning miyasi shikastlanishi ;
- axborot blokadası tufayli idrokning buzilishi;
- miya yarim sharlarining o'zaro ta'sirining buzilishi;
- tanadagi serotoninning noto'g'ri almashinuvi;
- xomilaning rivojlanish bosqichida xromosomada izdan chiqish holatlari;
- ona qornida rivojlanish bosqichida yuzaga keladigan tug'ma nuqsonlar.

Autizmning deyarli barcha holatlarida kasallik bolalik davrida aniqlanadi. Vaqt o'tishi bilan kasallikning namoyon bo'lishi va alomatlari o'zgarmaydi va rivojlanmaydi, ular shunchaki autizmga chalingan bola balog'at yoshiga etganida sezila boshlaydi.

Ammo kamdan-kam hollarda autizm balog'at yoshida paydo bo'lishi mumkin. Kattalardagi autizm-bu miya tuzilishidagi jiddiy o'zgarishlar bilan birga keladigan ijtimoiy o'zaro ta'sirning izdan chiqishi. Voyaga yetgan kasallik atipik autizm deb ataladi. Ushbu yoshdagi autizmning sabablari ham to'liq tushunilmagan. Kasallikning rivojlanishiga turtki bo'lib xizmat qiladigan tasdiqlangan omillarning to'liq ro'yxati yo'q. Ammo kattalik davrida autizmning paydo bo'lishi tabiati to'g'risida bir qator nazariyalar mavjud. Sabab bo'lishi mumkin:

- surunkali depressiya;
- ruhiy kasalliklar;
- miya shikastlanishi.

Autizm turlari va tasnifi.

Autizmli bemorlarning quyidagi guruhları ajratiladi:

- birinchisi - bemorlar tashqi dunyo bilan aloqa qilishdan bosh tortishadi, aloqalar deyarli nolga tushiriladi;

- ikkinchisi - odamlar o'zlarini tortib olishadi, butun vaqtlarini bir xil faoliyatga bag'ishlashlari mumkin. Ular uxlash yoki dam olish zarurligini unutishadi va uzoq vaqt uyg'oq yurish bilan ham uxlash istagini his qilishmaydi;

- uchinchisi - jamiyatning ijtimoiy tartiblari va me'yorlarini e'tiborsiz qoldiradigan odamlar (chunki ularni idrok eta olmaydilar);

- to'rtinchisi - kundalik muammolarini hal qila olmaydigan kattalar. Ularda boshqalarga nisbatan xafagarchilik hissi paydo bo'ladi;

- beshinchisi - yuqori darajadagi intellektga ega bo'lgan kattalar, ular ijtimoiylashishga muvaffaqiyatli urinishadi va jamiyatga moslashadilar. Ular boshqalar bilan deyarli teng sharoitlarda o'zaro aloqada bo'lishlari, o'qish, kasblarni o'rganish va aqliy mehnat bilan bog'liq sohalarda ishlashlari mumkin.

Autistlarning so'nggi guruhida vaqti-vaqti bilan "daho geni"namoyon bo'lgan odamlar bor. Uning faollashishi autizmga chalingan odamning miyasida sodir bo'ladigan jarayonlar bilan bog'liq. Bunday odamlar ilm-fan va kasbiy sohalarning turli sohalarida juda katta yutuqlarga erishishlari mumkin. Ammo ularning dunyo bilan o'zaro munosabatlari ko'pincha yaqinlarining tushunmovchiligi bilan murakkablashadi.

Bemorlarning qarindoshlari va atrof-muhit ko'pincha bemorning ahvolini yomonlashtiradi, u bilan noto'g'ri muloqot qiladi va kamsitadi. Qarindoshlar va autist o'rtasida aloqa o'rnatish uchun maxsus kurslar tashkil etiladi, unda siz nafaqat bemor bilan muloqot qilish usulini topishingiz, balki unga kerakli o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish ko'nikmalarini o'rgatishingiz mumkin. Bunday kurslarning samaradorligi ko'p jihatdan bemorning ahvoliga va kasallikning namoyon bo'lish shakliga bog'liq.

Boshqa xususiyatlar.

Ba'zi autistik odamlar g'ayrioddiy qobiliyatlarni namoyon etadilar, masalan, arzimas narsalarni yodlashdan tortib autistik olimlarning noyob iste'dodlarigacha[81]. Bir tadqiqotda autizm tashxisli odamlar umumiy aholiga nisbatan idrok va e'tiborning yuqori ko'nikmalarini qanday namoyon etishi tasvirlangan[82]. Sezgi anormalliklari autizm tashxisli odamlarning 90 % dan ortig'ida kuzatiladi va ba'zilar tomonidan asosiy xususiyat deb hisoblanadi[28]. Taxminan 60-80 % autizm tashxisli odamlarda zaif mushak tonusi, noto'g'ri motor rejalashtirish va oyoq uchida yurish yurish kabi xarakterli belgilar mavjud;[28][83] harakatni muvofiqlashtirishdagi nuqsonlar ASD bo'ylab keng tarqalgan [84]. Noodatiy ovqatlanish xulq-atvori ASD dagi bolalarning taxminan to'rt dan uch qismida kuzatiladi. Ovqatlanish yoki ma'lum bir ovqat turidan bosh tortish autizm tashxisli odamlar bilan tez-tez kuzatilib turadi[85].

Autizm tashxisli odamlarda gender disforiyasi tez-tez kuzatiladi degan taxminiy dalillar mavjud[86][87]. Bundan tashqari, 2021-yilda 16-90 yoshlilar o'rtasida o'tkazilgan anonim onlayn so'rovnoma natijalari shuni ko'rsatdiki, autizm tashxisli erkaklar biseksual bo'lishi, autistik ayollar esa gomoseksual bo'lish ehtimoli ko'proq[88].

Oshqozon-ichak trakti bilan bog'liq muammolar autistik kishilarda eng ko'p uchraydigan kasalliklardan biridir[89]. Bular ko'proq ijtimoiy buzilishlar, asabiylik, xatti-harakatlar va uyqu muammolari, til buzilishi va kayfiyat o'zgarishi bilan bog'liq[89][90].

Autizm tashxisli bolalarning ota-onalarida stress darajasi yuqori[73]. ASD dagi bolalarning aka-uka va opa-singillari neyrotipik bolalarning aka-ukalariga qaraganda ko'proq hayratga tushadilar va ular bilan kamroq janjallashadilar. Aka-uka munosabatlarining ushbu jihatlari Daun sindromi bo'lgan bolalarning aka-ukalariga o'xshab ketadi. Biroq ular Daun sindromi bo'lgan bolalarning aka-ukalariga qaraganda sustroq yaqinlik darajasini namoyon etdilar; autizm tashxisli

odamlarning aka-uka va opa-singillari kattalar kabi „salbiy farovonlik“ (negative well-being) va yomon aka-uka munosabatlariga egalar[91].

Autizmning turlari

Autizm belgilarini namoyon bo'lish darajasiga ko'ra guruhlariga ajratishdan tashqari, yana bir tasnif mavjud. Rossiyada 1987 yilda autizmning barcha ko'rinishlarini paydo bo'lishi sababli 7 turga ajratadigan sxema ishlab chiqilgan:

- Asperger sindromi;
- Kannerning erta klassik infantil autizm sindromi;
- xromosoma aberratsiyasidan kelib chiqqan autizm;
- Rett sindromi mavjudligidan kelib chiqqan autizm;
- shizofreniya tufayli kelib chiqqan endogen va xurujsimon autizm;
- kelib chiqishi noma'lum autizm.

Keyinchalik ushbu tizim autizmning ma'lum sabablarini va uning turlarini ASB (autizm spektrining buzilishi) umumiy qisqartmasi ostida birlashtirishga imkon berdi.

Bolalarda autizm belgilari.

Erta bolalik autizmi quyidagicha namoyon bo'ladi:

1. Ijtimoiy ko'nikmalar buzilishining belgilari:

- muloqot qilish istagi va tengdoshlariga qiziqish yo'qligi;
- atrofdagi odamlarning borligi va hissiyotlariga e'tibor bermaslik;;
- rivojlanishning dastlabki bosqichi uchun normal bo'lgan taqlid funksiyasining yo'qligi. Bolalar ota-onalarining yuz ifodalarini takrorlashmaydi, javoban tabassum qilmaydi, kattalarning imo-ishoralarini takrorlamaydi yoki ongli ravishda qilmaydi; bolalar o'zlarining muammolari va fikrlarini ota-onalari bilan bo'lishmaydilar.;

2. Nutq va nutq bo'lmagan aloqa rivojlanishidagi muammolar:

- nutqning yetishmasligi; yuz ifodalari va imo-ishoralarning yetishmasligi;;

- bola ko'z bilan aloqa qilishdan qochadi, suhbatdoshga tabassum qilmaydi;;

- nutq rivojlangan, ammo bola boshqalar bilan aloqa qilmaydi, ularga javob bermaydi;;

- bola iboralarni yoki individual so'zlarni takrorlaydi (Kanner tasnifiga ko'ra "gramofon" yoki "to'tiqush" nutqi);;

- nutqdagi fonetik buzilishlar. Autistlar intonatsiya bilan bog'liq muammolarga duch kelishadi, nutq monoton yoki ritmik jihatdan noto'g'ri bo'lishi mumkin.;

3. Stereotipik xatti-harakatlarning sababi bo'lgan tasavvur rivojlanishidagi muammolar:

- asabiy xatti-harakatlar;

- begonalashish;;

- bola yolg'iz o'ynashni yaxshi ko'rishi;;

- o'yinlarni, xayoliy voqealarni ixtiro qilishga qiziqish yo'qligi;;

- bola bitta o'yinchoq yoki narsaga bog'lanib qoladi va u bilan ajralmaydi, doimo qo'lida ushlab turishga intiladi;;

- bola diqqatini faqat bir narsaga qaratadi.;

Autizm 1 yoshgacha bo'lgan bolalarda va hayotning keyingi ikki-uch yilida shunday namoyon bo'ladi.

Kattalarda autizm belgilari.

Kattalardagi autizm belgilari kasallikning shakliga va uning kechishiga qarab farq qilishi mumkin. Bunga xos alomatlar quyidagilar hisoblanadi:

- yuz ifodalarining kamligi va imo-ishoralarning yetarli emasligi;

- jamiyatda qabul qilingan aloqa qoidalarini tushunmaslik;

- atrofdagi odamlarning his - tuyg'ulari, motivlarini tushunmaslik;

- o'z xatti-harakatlarini tushunmaslik;

- atrofdagi odamlar bilan do'stona yoki boshqa yaqin munosabatlarni o'rnatish imkoniyatining yo'qligi;
- biror kishiga murojaat qilish qiyinligi;
- so'z boyligi yetarli emas, bir xil iboralarni muntazam takrorlash;
- tanish muhitda xotirjamlikni saqlash qobiliyati va unda biroz o'zgarishlar bo'lsa bezovtalanish;
- joylar va narsalarga bog'lanish va ularda o'zgarish sodir bo'lsa bezovtalanish;.

Agar autizm yengil shaklda bo'lsa, unda 20-25 yoshga kelib, odam allaqachon qarindoshlari yoki vasiylaridan alohida yashashi va o'z muammolarini mustaqil ravishda hal qilishi mumkin. Agar bu shakl autistga bunday turmush tarzini olib borishga imkon bermasa, u odatda butun umri davomida qarindoshlarining qaramog'ida qoladi.

Bolalarda autizm diagnostikasi.

Autizmning yuqoridagi belgilari shifokorlarga rivojlanish, ijtimoiy xulq-atvor va boshqa ko'nikmalardagi muammolar bo'yicha tashxis qo'yish va turli xil aqliy og'ishlarni xatosiz aniqlashga imkon beradi. Ammo autizmni tegishli mezonlarga muvofiq tashxislashda quyidagilar muhimdir:

- tashxisni biron bir alomatning rasmiy mavjudligida emas, balki sindromologik darajada o'tkazish;
- aniqlangan alomatlarda protsessual dinamikaning mavjudligini hisobga olish;

Shuni esda tutish kerakki, atrofdagi odamlar bilan aloqa qilmaslik ijtimoiy deprivatsiyaga olib keladi, bu esa o'z navbatida rivojlanishning kechikishining ikkilamchi alomatlarini keltirib chiqaradi.

Autizmni davolash.

Homiladorlik paytida qizilcha bilan kasallanish autizm holatlarining 1 % dan kamrog'iga sabab bo'lsa-da[262], qizilcha kasalligiga qarshi emlanish bunday holatlarning ko'pining oldini oladi[263].

Bolalarda autizm uchun zarur bo'lgan davolanish quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- xulq-atvor terapiyasi dasturlari;
- "rivojlanish modellari"dan foydalanish;
- logoped terapiyasi;
- ijtimoiy ko'nikmalarni o'rgatish;
- mehnat terapiyasi;
- antidepressantlar;
- antipsixotiklar;
- talvasaga qarshi preparatlar.

Autizmdan to'liq davolanish deyarli mumkin emas. Remissiya faqat 5% hollarda sodir bo'ladi.

Xavfli jihatlari.

Autizمني o'z vaqtida davolamaslik bemorning jamiyat bilan ijtimoiy va hissiy aloqalarining buzilishiga olib kelishi mumkin.

Xulosa.

Ushbu patologik holatning birlamchi profilaktikasi uchun maxsus usullar mavjud emas. Homiladorlik paytida ayollarga dori-darmonlarni qabul qilishni cheklash tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

<https://med24.uz/uz/bolezni/autizm>

https://uz.wikipedia.org/wiki/Autizm_spektri

<https://uz.medicinehelpful.com/17207512-autism-spectrum-in-children-autism-spectrum-disorders>

<https://sputniknews.uz/20231022/bolalar-autizm-belgilar-40205545.html>

<https://cyberleninka.ru/article/n/autizm-spektri-buzilishlari-bolgan-bolalarga-korreksion-pedagogik-yordamni-tashkil-etilishi>